

Néprajz

A SZEGEDI KÖZLEGELŐK FELTÖRÉSE

JUHÁSZ ANTAL

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Az alföldi mezővárosok és faluk sok ezer holdas közlegelőinek felosztása és feltörése az utóbbi évszázad mezőgazdaságának egyik nagy hatású eseménye. A túlhaladott félextenzív állattartás kiszorult a puszták túlnyomó részéről, átadva helyét a földművelő gazdálkodásnak. Ez a folyamat, amely helyenként évtizedekig tartott, jellege és jelentősége alapján a hegyes és dombos vidékek erdei irtásaihoz mérhető, mivel mindkét tevékenység eredményeként hatalmas földterületek kerültek rendszeres szántóföldi művelés alá. Amíg az irtásmódokkal és az irtásos gazdálkodással újabban is több tanulmány foglalkozott,¹ addig az alföldi legelők feltöréséről máig hiányosak az ismereteink.² Jelen tanulmányunkban a szegedi közlegelők feltörésének módját, technikáját és közvetlen eredményét kívánjuk recens néprajzi gyűjtés alapján ismertetni.

A KÖZLEGELŐK FELOSZTÁSA

Ismert, hogy Szeged a 19. században Szabadka és Debrecen után legnagyobb határálföldi városunk, melynek az 1840-es években 68 615 hold pusztai közlegelője volt, nem számítva több mint hétezer holdnyi belső legelőjét.³ A puszták felosztása 1852-ben kezdődött 10 000 hold legelő tíz évre történő bérbeadásával. E parcellázást és az ezt követő legelőosztásokat nemrég vizsgáltuk (sajtó alatt: Juhász A. 1982), ezért e folyamat gazdasági, társadalmi összefüggéseire itt nem térünk ki. Tárgyunkhoz annyit elegendő, hogy az újabb és újabb parcellázások után a századfordulón a város tulajdonában még 19 124 kat. hold közlegelő volt.⁴ A bérleti idő lejártával a volt legelőföldeket árverés útján újból haszonbérbe adták, többnyire 25 esztendőre.

Az első világháború után a Város folytatni kívánta a Fogadalmi templom 1914-ben megkezdett építését, s nehéz pénzügyi helyzetében ismét közlegelők bérbeadását határozta el. 1922-ben Felsőtanyán a balástyai és a csengelei járásból, Alsótanyán a lapos- a vágó-, a kereseti és az átokházi járásból összesen 2 500 kat. holdat hasítottak ki (térkép).⁵ Ezeket a dűlőket az ott megtelepültek máig *Fogadalmi dűlő*-nek, *Templomfűd*nek vagy *Templomdűlő*nek nevezik.

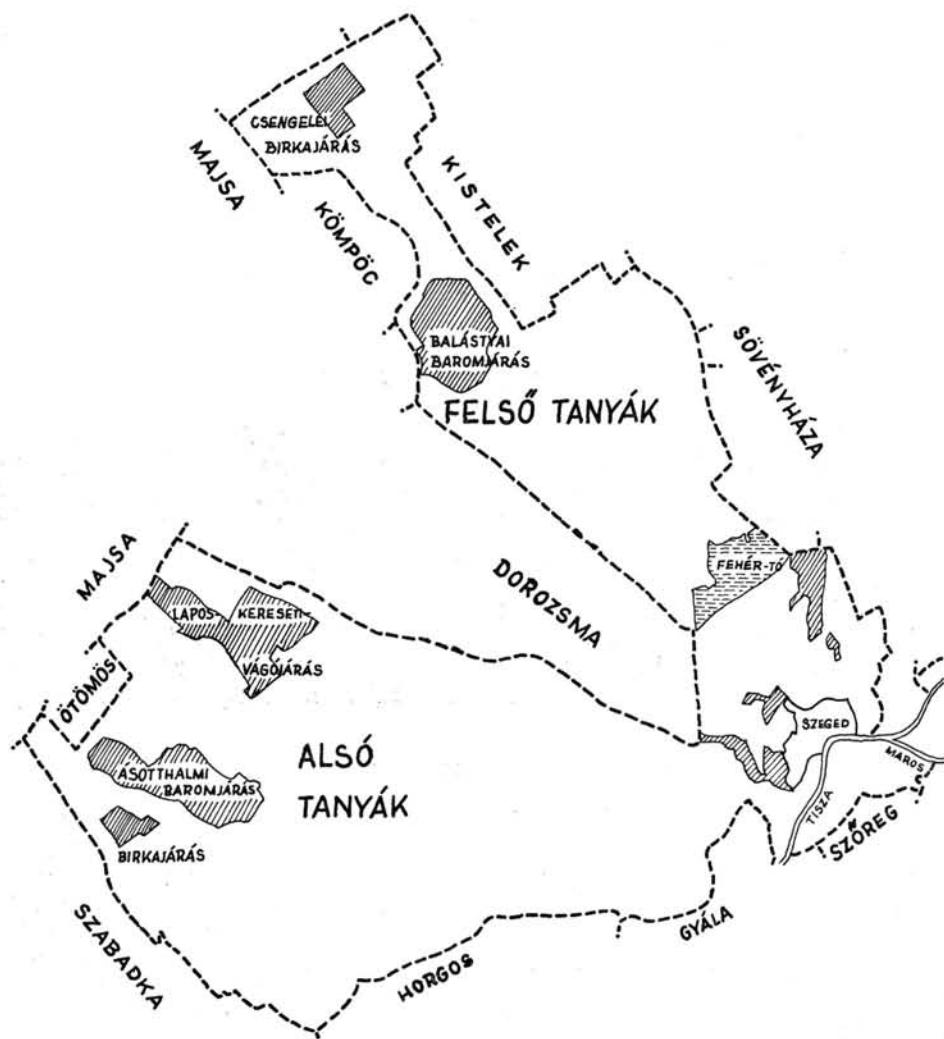
¹ Hoffmann T., (1956), Takács L., (1964), (1976), (1980).

² Legutóbb Nagy Gyula tárta föl a Vásárhelyi-pusztá hagyományos földművelését és parasztéletét, de a pusztá megszállását könyvében éppen csak érinti és a föld feltörésének módjáról nem tájékoztat. (Nagy Gy., (1975) 47—48).

³ Csongrád megyei Levéltár (továbbiakban CsmL), Szeged város földbírói hivatalának iratai 1840—1848—1865. Birtokkönyvek 1. Közföldek és utak sz. kir. Szeged városa határában, ahogy a szakaszokon találunk.

⁴ CsmL, Szeged város Törvényhatósági Bizottsága közgyűlési jegyzőkönyve 1900. június 21.

⁵ Kiss F., — Tonelli S., — Sz. Szigethy V., Szeged. Bp. 1927. 163.

Szeged város közlelői 1910 táján (Szűts Mihály (1914) nyomán).

1924-ben a városi közgyűlés további 1500 hold legelő 25 évre történő bérbeadásáról hozott határozatot.⁶ A haszonbéreket a város részint az egyetemi klinikák, részint a tanyai kisvasút építésére fordította, innen a kiosztott járásföldek *Egyetem dűlő*, *Kisvasút dűlő* elnevezése. E 20. századi legelőosztások teszik lehetővé, hogy a puszta feltörését az úttörés nehéz munkáját végző nemzedék emlékezete nyomán bemutassuk.

A FÖLD FELTÖRÉSE

Belényesy Márta középkori földművelésünk kérdéseit elemezve rámutat, hogy a föld feltörésének technikájánál vizsgálni kell egyrészt a talajt és a növénytakarót, másrészt a művelthez szükséges munkaeszközt és munkatársulási formákat.⁷

⁶ CsmL. Szeged város Tanácsa közgyűlési jegyzőkönyve 1924. 304.

⁷ Belényesy M., (1954) 387.

Ami a talajt és a növénytakarót illeti, a szegedi külső legelők könnyű megmunkálású földnek számítotnak: az ollószerűen szétnyílt szegedi határnak a várostól távolabbi területeire terjedtek ki, ahol a talaj nagy része laza homok, de a gyengébb minőségű világos *poszahomok*, *úszóhomok*, *futóhomok* mellett nagy foltokban kötöttebb, barnás homok is található. A homoki legelőket gyeppel borították, csak a buckák között voltak nyárfahajtások, *fasumarak*, kisebb-nagyobb ligetek. A pusztai futóhomokkal borított legbuckásabb részeit azonban nem jelölték ki parcellázásra, — bérlő is nehezen akadt volna rá —, hanem már a 19. század elejétől fogva fokról fokra erdővel telepítették be. Így a felosztott járásföldek bérlőinek nemigen kellett borókás cserjéket, fákat irtaniok.

A pusztai feltörésének eszközanyaga, módja függött a földeket bérlő családok anyagi helyzetétől és tárgyi fölszereltségétől. 1852 és 1884 között a felosztott legelőkön több száz kisparaszt és szegényparaszt (más házában lakó tanyai napszamos, csősz stb.) jutott haszonbérletre, de tehetősebb örökföldes gazdák és gazdafiak, úri birtokosok is éltek a bérlés kedvező lehetőségével. A szegény- és kisparasztoknak a bérföld módját nyújtott arra, hogy önálló kistermelőkké váljanak, míg a gazdák és az úri birtokosok a bérbe vett 40—50, olykor 80—100 holdat árutermelésük — a szemtermelés vagy a jószágtartás — bővítésére fordíthatták.⁸ Az 1920-as években osztott járásokon megtelepülők összetételét a kutatás még nem vizsgálta, de a visszaemlékezések szerint a haszonbérlet között ebben az időben is szerepeltek a város tanyai népességének különböző rétegei. 1922—26 között a 19. században úttörő munkát végző bérlőknek már a második, olykor harmadik nemzedéke bérelt új osztású legelőket, ami azt jelenti, hogy az új haszonbérlet örökölték az elődök tapasztalatát, de szűkös életkörülményeit, szegényes fölszereltségét is — különösen fiatal házasok, az önállósulás első esztendeiben. A város rendszerint 10 holdas parcellákat árverezett. Egy ember több parcellát is bérelhetett, és a városgazdász azt is megengedte, hogy 10 holdat 2—3 bérlő együtt vegyen bérbe. A kis pénzü parasztnak kényszerültek társas bérletet fogni. Egymás között az árverésen befizetett összeg arányában osztották el a földet. Rajtuk kívül a húszas években is béreltek járásföldet olyan gazdák, akiknek a legelő meglévő gazdaságukat egészítette ki. Többen a járást nem is szántották fel, hanem jószágait legeltették rajta. Rövidre fogva: ezek a körülmények határozták meg, milyen eszközökkel, mi módon törték fel a szegedi pusztai 20. századot megélt maradványát.

Olyan kisbérlők, akiknek csak egy-két hold haszonbérletre futotta pénzük, ásóval kapával törték fel a legelőt. „*Táncos Vince egy holdat fogott. Ásóztá a gyöpet, úgy szurkálták föl ásóval a földet.*” (Gárgyán Mihály, *1902). A szeged-alsóvárosi pusztával határos Mérges pusztát 1902-ben parcellázta Ormódi Béla vállalkozó szellemű pénzember, s az olcsó futóhomokon sok szegedi, dorozsmai, kisteleki szegény parasztnak keresett megélhetést.⁹ A buckás pusztából az új telepesek sok földet — az Ormódi-féle szőlőtelep mintájára — mindjárt szőlővel telepítettek be, és ehhez ásóval, kapával törték fel a homokos talajú gyeppel. Szőlő alá úgy is a szántásnál mélyebben, 60—70 cm-re meg kellett talajt fordítani.

Az 1920-as években a gyeptörést leggyakrabban vasekével, ún. *szakekével*, vagyis Sack-rendszerű gyári ekével végezték, melyet 4 ökör, vagy 4 ló húzott. Ritkán használtak faekét, vagy fagerendelyes vasekét, *vidacsekét* is, de a század első évtizedeiben a Sack-ek szegedi földön is széltében elterjedt.

Akinek két lova volt, az összefogott ugyancsak kétlovas rokonnal, komával, vagy jószomszédal és együtt szántották meg a gyeppel. „*Huszonnygyben fogtam a város-*

⁸ Juhász A., (1982) MFMÉ 1978—79/1, 24—25., 28—36.

⁹ Bálint S., (1976) 199.

tól még tíz hold járást. Két lovam vót, mög az öcsémnek kettő, négy lóval mögborozdoltuk a gyöpet.” (Bozóki András, *1881.) Akinek nem volt igásállata, többnyire gazdát hívott a gyepszántásra. A 20-as évek elején még több szegedi gazda tartott ökröket, de a visszaemlékezések szerint valamivel többen szántottak lóval mint ökrrel. Ökrökkel lassabban haladt a szántás, azonban erősebbek, kitartóbbak voltak a lovaknál, amire *gyöpszántás*nál kiváltképp szükség volt. Nagygazdák — elvértve — bivalyokkal is végeztek gyeptörést.

Négy ökrrel vagy négy lóval vont vasekével általában fél *sukk* (kb. 15 cm) mélyen szántották fel a homokos járásföldeket. Aki faekével szántott, sekélyebben — csak 8—10 cm mélyen — tudta felhasítani a szűzföldet, ami gyeptörésnél nem volt elegendő, mert a füveket az eke nem forgatta ki, ezért a friss szántás hamar kizöldellt és sokat kellett kapálni. Legtöbben egyszer szántottak. Előfordult, hogy aki a maga bérletét művelte, kétszer szántott: először sekélyen, kb. 4 ujjnyira, majd miután a *gyöpszín* elrohadt, újra szántotta a földet. A kétszeri szántás jobban előkészítette a talajt, de erre a legelőosztás után a bérlőknek nem volt sem pénzük, sem idejük, mivel a közlegelőt rendszerint márciusban árverezték és utána hamarosan vetni kellett.

Gyepszántásra lovakat ökrökkel is összefogtak. „*Huszonnyegen összel osztották a járást. Tíz holdat fogtam ki Bata Antallal mög Ladányi Antallal. Neköm négy holdam vót benne. Kószó Pista fölszántott huszonegy mérést (1 mérés=100 négy-szögöl). Három lóval mög két ökrrel szántott egyszerre, a két ökör vót elől, hátul a három ló húzta. Egy embör tartotta az ekét, egy hajtotta az ökröket, neköm mög ott köllött mönni a borozdában, vüllával igazgattam, törtem a hantokat...*” (Ézsiás Antal, *1898.) Egy ásothalmi gazda négy ökrrel és két lóval törte fel a legelőt. „*.....Annyira kiálltak a jószágok, hogy csak legeltek vóna. Mikó fölszántottam a gyöpet, a négy ökör két napig csak legelt.*” (Ézsiás Antal.)

Nehéz munka volt a gyeptörés, különösen a kötött, a jószág által jól *megtelkesített* homokon, ezért fogták eke elé a szántást vállaló gazdák minden igásjószágukat. Előfordult, hogy négy lóval végzett gyepszántás után a megerőltetéstől az egyik ló megdőglött. Ahol az ökrök bírták a szántást, ott meg az eke gerendelye görbült el a sűrűn gyepesedett mezősegi talaj miatt. Volt, akinek gyeptörésen három ekéje is megrongálódott.

A szántásért a kisbérlők vagy rozssal fizettek, vagy ledolgozták a végzett munkát. Ha pénz volt a munka ellenértéke, akkor is rozs árában alkudtak meg. 1924 őszén az ásothalmi baromjáráson egy gazda 160 kg rozs áráért szántott fel egy kat. holdat, ugyanakkor Balástyán 80 kg rozsert szántották a legelő holdját. A szántás díja a rozs árfolyamától és a bérlő szorultságától is függött. Sokan inkább ledolgozásban egyeztek meg, ami az örökföldes gazdáknak és a pénz-, illetve terményszükében levő kisbérlőknek is kedvezőbb volt. Egy nap szántást négy, ritkán öt nap gyalogmunkával dolgoztak le, amikor a gazda megkívánta. Számító gazdák nehéz munkákon: fűkaszáláson, szőlőnyitáson és takaráson, vályogverésen dolgoztatták le a gyepszántást.

Talajszintezés

Szeged város külső legelőin a futóhomok a szélfúvás nyomán sűrűn alkotott kisebb buckákat, melyek egy *tizeden* (10 holdas bérföldön) másfél-két méter szintkülönbséget is okoztak. Akinek a földje nagyon *bicke-buckás, pirtes-partos* volt, igyekezett a buckáknak a mély fekvésű *laposokba* hordásával a talajt egyenletessé tenni. Erre a munkára az őszi betakarítás utáni idő volt alkalmas. Tudunk olyan bérlőt, aki az aratás utáni hetekben kezdte és karácsonyra végezte el földjén a homok

kubikolását. A homokhordás eszközanyagával egy korábbi tanulmányban foglalkoztunk,¹⁰ ezért itt csak összegezzük a talajszintezés módjait és eszközeit.

Kocsival-lóval nem rendelkező kisbérlok ladás, hosszú derekú, *mönyétderekű tajicskával*, fogattal bírók pedig kocsin kubikolták a földet. Homokhordásra a parasztkocsi lócséit, megvasalt oldalát, saroglyáit levették és két *pörgettyű* vagy *raconca* közé deszkákat helyeztek kocsoldalnak. Az így átalakított kocsi — amit a szegedi tanyákon *bakity*nak neveztek — jóval könnyeb volt, mint a lócsős kocsi, és földdel megrakva a laza homokon egy ló is elhúzta. A tanyai kisbérlok körében a földhordásnak ez a két módja volt elterjedt.

Használtak még kétkerekű *bakity*ot, ami tulajdonképpen a kubikos kordé paraszti átvétele, de ilyen szállítóeszköze csak tehetősebb középparasztnak volt. A homokbuckák elegyenetésének speciális táji eszköze a *högyhúzó*, vagy *parthúzó*, aminek a lapos, teknőszerű tábláját a megszántott *part*, bucka talajába mélyítették és a rakományt a mély fekvésű *laposok*ba vontatták. Régebben négy ökrrel, utóbb lovakkal húzták. Szegedi földön csak kevés módos gazdának volt *högyhúzója*, s bár gabonáért kölcsön is adták, használata nem tekinthető széles körűnek. Többen dolgoztak vele az 1902-ben parcellázott Mérges pusztán és Kiskunhalas homokos járásföldjein, mint a művelésre fogott szegedi pusztán.

Új osztású legelőt bérlő nagygazdák, úri birtokosok közül többen dorozsmai kubikosokat fogadtak a buckák elegyenetésére.

Első vetemény a gyeptörésben

Szántás után a gyeptörést jól *mögfogasolták*, vagyis *vasfogással* (vasboronával) többször is elboronálták. A fogasborona összetörte az eke által felhasított hantokat és összeszedte a tarack (Agropyron repens) kiszántott gyökereit. A föld szélén összegyűjtött, elszáradt tarackot elégették, szegényparasztnak tüzelőnek használták, mert bármilyen kis darabja a földben újra kihajtott.

A friss gyeptörésbe kukoricát vagy kölest vetettek. A szakirodalom szerint az új törésű földek művelése a középkor óta általában kölessel kezdődött.¹¹ Egyik adatközlőnk a köles vetésének elsődlegességét így magyarázta: „Azért vetettek kölest, mer’ az kiszítja az erőt a pihent földből, és utána nem dült le a gabona.” (Hegedűs Sándor, *1901). Tény, hogy a húszas években a köles már többnyire másodvetés volt, a tavasszal feltört földbe legtöbbször kukoricát vetettek. Gyakran emlegetik: azért kukoricával kezdték a gyeptörést művelni, mivel ennek a többszöri kapálása irtotta az egykori legelőn kizöldellő füveket, gyomnövényeket, s azok jobban pusztultak, mintha először gabonát vetettek volna. Még a tarack is hamarabb *kivakult* a kukoricával vetett földből — ha rendesen megkapálták. A kukorica közé babot, tököket, dinnyét is veteményeztek.

Kukoricatörés után a földet felszántották, megfogasolták és rendszerint rozssal vetették be. A húszas években a tanyai kisparasztnak még általában kézzel, nyakukba akasztott zsákból szórták el a magot.

A kölest első veteménynek májusban vetették, másodvetésül pedig aratás után, tarlószántásba. Az utóbbi szeptember végén, október elején érett *vágásra*.

¹⁰ Juhász A., (1968). A talajszintezésről és a homok megkötéséről tájékoztatnak még a következő tanulmányok: Korek J., (1947), Török Gy. (1937), Nagy D. (1956), (1971), Tálasi I. (1977). 199—200, 205—206.

¹¹ Belényesy M., (1964). 324—325., Balogh I (1965). 363., Tálasi I (1977). 203.

A friss gyeptörést kisebb arányban vetették gabonával, jobbára rozssal, s inkább az ősszel tört földeken. A következő esztendőben, aratás után ezeken a földeken kölest, *tallókrumplit*, vagy *tallókukoricát* vetettek.

Szűts Mihály írta a század elején: „A dinnyeföld lehetőleg új törésű homokra került”.¹² A dinnye kedvelte a gyeptörést, s mert a fogatos parasztek a városon jól értékesíthették, a legelőosztás után sokan foglalkoztak a termelésével.

Terméseredmények, trágyázás

Ismert, hogy a friss törésű földek magas terméshozamokat adtak. Tessedik Sámuel írta 1786-ban: „Ama Török- és Keresztény vértül imitt amott meghízott és 100 esztendőktől fogva nyugalomban állott föld, tsak tsekély munka és fáradsággal is a legszebb gabonát termette: a Paraszt tsak egyszer szántott, még is a legszebb búzát aratta...”¹³

A szegedi pusztát hosszú évszázadokon át csak a kinn legelő jószág — barom, ménes, juhfalka — járta. A pihent föld jól termett, különösen az egykori pusztai kuttak környéke, ahol az álláson a jószág sűrűn *mögtelekölte* a földet. Az ásothalmi baromjárásan a legelőosztás utáni második esztendőben egy kisbérelő három kat. holdon vetett búzát és holdanként 17—18 q búzája termett. Sok bérelőnek a köles- és a rozsvetés holdja hozott 15—16 q-t, és általános a vélemény, hogy a gyeptörés az első években holdanként átlag 10—11 q gabonatermést megadott. Természetesen gondosan megválasztották, melyik földdarab mire való. A *partos* fekvésű részen rozst, krumplit, dinnyét, a hajlatokban, *laposok*on kukoricát, búzát termeltek. Az első esztendők bőséges dinnye- és krumplitermését máig emlegetik.

Általános tapasztalat, hogy a gyeptörés 5—6 évig trágyázás nélkül jól teremtek: „Pihent, erős födek vótak azok...” (Hegedűs Sándor), „Az erősebb gyöptörést öt-hat évig lehetőleg trágya nélkül használni” (Zádori István, *1897) Egy ásothalmi bérelő a volt csordakút mellett bérelt négy holdat, s tíz évvel a gyeptörés után trágyázott először, mert a föld olyan kövér volt, hogy trágyázás nélkül is jó termést adott. Amikor a föld termőerejének csökkenését tapasztalták, trágyáztak. Ismert, hogy a homoktalaj a feketeföldnél több trágyát kíván. A parasztagazdaságban a jószág tartás növekedésével halmozódott több trágya, de éppen a kisbérelők állatállománya lassan gyarapodott, ezért kevesen tudták a kívánt mértékben trágyázni földjeiket.

ÖSSZEGEZÉS

A szegedi külső közlegelők feltörése az 1850-es évek elejétől az 1945. évi földosztásig a legelőket hasznóbérelő több ezer Szeged környéki paraszt nagy teljesítménye. Zömmel szegedi származású tanyai nemzedékek végezték, de részt vállaltak belőle dorozsmai, kisteleki, majsai, jászszentlászlai, szabadkai, horgosi és máshonnan származott kisparasztek és gazdák is. Munkájuk révén a korábban legeltetésre használt tízezer holdakon kibontakozott a tanyás gazdálkodás, a sivár természeti táj évtizedek alatt virágzó kultúrtájává alakult. A teljesítmény táj- és településformáló szerepén kívül fontos, hogy ezáltal nőtt a vidék mezőgazdasági termelése, több áru került piacra, így a szegedi határ parasztsága fokozottabban részt tudott venni a város és az ország élelmiszerellátásában. Különösen a gyümölcs- és szőlőtermelés, a baromfi-tenyésztés és a disznótartás nőtt a legelők feltörése után. A tanyai bérelők által meg-

¹² Szűcs M., (1914). 79.

¹³ Idézi Balassa I., (1973). 465.

termelt árutöbblet nem csupán a szegedi piacon növelte a kínálatot és választékot, hanem a félegyházi, a kisteleki és az első világháborúig a szabadkai piacokon és vásárokon is.

A puszta felosztásának harmadik fontos következménye, hogy sok száz szegény- és kisparaszt önálló termelési és megélhetési lehetőséghez jutott. A 4—5 holdas homoki kisbérllők ugyan kénytelenek voltak továbbra is részesmunkát vállalni, napszámba járni, de a hosszú lejáratú városi haszonbérlet módot nyújtott legalább az előbbrejutásra, arra, hogy a kisbérllő ne más keze-lába, hanem idővel „a maga szegénye” legyen.

Dolgozatunk a puszta feltörését — írott források híján — 1922 és 1926 között, tehát egy viszonylag kései szakaszán kísérli meg bemutatni. A feltörés módja és eszköze anyaga tükrözi a magyar mezőgazdaság korabeli színvonalát és a szegedi tanyai parasztság eszközellátottságát. Jellemző, hogy 1922—1926 között a legelők feltörése szinte kizárólag állati igaerővel és egyes ekével történt, mezőgazdasági gép alig jutott szerephez. Figyelmet érdemel az ígás munka ledolgozással való viszonzásának gyakorisága századunkban. Ez a forma a munka díjazásából kiiktatta a pénzt, — ami a megtelepedés, otthonteremtés éveit élő bérlő parasztok számára előnyös volt —, ugyanakkor konzerválta a szegényebb fél kihasználását, hiszen tőle négy-ötször anynyi idejű munkavégzést követelt, mint a fogatos gazdától.

ADATKÖZLŐK

Ásotthalom: Bozóki András (sz. 1881), Ézsiás Antal (sz. 1898), Gárgyán Mihály (sz. 1902),
Balástya: Bitó Máttyás (sz. 1895), Böröcz Flórián (sz. 1886).
Csengele: Hegedűs Sándor (sz. 1901), Kurucsai Péter (sz. 1911), Nagy István (sz. 1912), Tóth Péter (sz. 1904), Túri János (sz. 1896).
Pusztamérges Zádori István (sz. 1897).
Rúzsza: Abrahám Fúrús György (sz. 1897), Balla Mihály (sz. 1900), Bóka Mihály (sz. 1893), Borbás Ferenc (sz. 1886), Farkas János (sz. 1892), Farkas József (sz. 1880), Fodor János (sz. 1888), Jakus Imre (sz. 1892), Kádár Németh Márk (sz. 1900), Négyökrú Antal (sz. 1913).

IRODALOM

Balassa I., (1973) Az eke és a szántás története Magyarországon. Bp.
Bálint S., (1976) A szegedi nemzet. Első rész. MFMÉ 1974/75—2.
Balogh I., (1965) A paraszti gazdálkodás és termelési technika. In: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848—1914. (Szerk: Szabó I.), I. 349—428.
Belényesi M., (1954) A földművelés fejlődésének alapvető kérdései a XIV. században. Ethn. 387—415.
(1964) A parlagrendszer XV. századi kiterjedése Magyarországon. Ethn. 321—345.
Hoffmann T., (1956) Egy palóc falu földművelő technikájának néhány jellegzetessége a századforduló tájékán. Ethn. 536—560.
Juhász A., (1968) A bakity. MFMÉ 1968. Szeged, 99—108. (1982) A szegedi közlegelő bérbeadásának kezdetei. MFMÉ 1978/79—1. Szeged, 19—46.
Korek J., (1947) Szalmahengerlő. A futóhomok meghódításának néprajzi emléke. Tiszatáj, 43—45.
Nagy D., (1956) A hegyhúzó. MFMÉ 1956. 91—101. (1971) Újabb (külföldi) adatok a hegyhúzó történetéhez. Agrártörténeti Szemle 1—2. 72—76.
Nagy Gy., (1975) Parasztelet a Vásárhelyi-pusztán. Békéscsaba.
Szűts M., (1914) Szeged mezőgazdasága. Szeged.
Takács L., (1964) Az irtásos gazdálkodás néhány jellegzetessége a göcseji szegekben. Ethn. 489—517.
(1976) Egy irtásfalú földművelése. Bp. (1980) Irtásgazdálkodásunk emlékei. Irtásföldek, irtásmódok. Bp.
Tálasi I., (1977) Kiskunság. Bp.
Török Gy., (1937) Szalmahengerlő (-hengerező). Népünk és Nyelvünk, 76.

DIE KULTIVIERUNG DER PUŐTA BEI SZEGED

von

Antal Juhász

Im 19. Jahrhundert breiteten sich über das Ungarische Tiefland riesige Weideflächen aus, die in Besitz des städtischen und ländlichen Gemeinwesens waren. Nachdem man zu Beginn des 19. Jahrhunderts mit der Verteilung der Gemeinweiden begonnen hatte, wurden mehrere zehntausend Katastraljoch Land regelmässig landwirtschaftlich bestellt. Die Abhandlung legt dar, mit welcher Technik der Neubruch der Puőta erfolgte, und welche Erfolge erzielt werden konnten.

In den vierziger Jahre des 19. Jahrhunderts besaő die Stadt Szeged 68 615 Katastraljoch Weideland (Puőta). 1852 gab die Stadt 10 000 Katastraljoch Puőta für eine Zeit von zehn Jahren in Pacht und auch später, meist dann, wenn die Stadt an Geldknappheit litt, wurde von neuem Land verteilt. Von anderen Städten im Ungarischen Tiefland abweichend, wurde das Land vom Szegediner Stadtrat nicht als Erbpacht, sondern nur für einen Zeitraum von zehn oder fünfundzwanzig Jahren vergeben, wobei der Besitzanspruch der Stadt aufrechterhalten wurde. Von 1922 bis 1924 wurden aus dem immer kleiner werdenden Gemeinbesitz an Weideland 4 000 Katastraljoch parzelliert. Dank dieser späten Weidelandaufteilung konnte sich Verf bei der Darstellung des Themas auf die Rückerinnerung mehrerer Bauern stützen, die jene Zeit selbst erlebt haben.

Es lag an der finanziellen Lage der Pächterfamilien, mit welchen Gerätschaften und auf welche Weise die Puőta urbar gepflügt wurde. Kleinpächter, die nur die Pacht von 1 bis 2 Katastraljoch bezahlen konnten, bewerkstelligten den Neubruch mit der Hacke. Am häufigsten war das Aufpflügen der Grasnarbe mit einem fabrikmässig gefertigten Pflug (Sack-Pflug), vor den vier Ochsen oder vier Pferde gespannt wurden. Kleinpächter, die keine eigenen Zugtiere besaően, konnten mit Hilfe des Besitzers pflügen und arbeiteten dann im Tausch die geleistete Arbeit ab oder bezahlten mit Produkten, manchmal auch mit Geld. Oft schlossen sich Kleinbauern, die ein oder zwei Pferde besaően zusammen, und pflügten das Neuland gemeinsam. Da sich die Weiden in der Szegediner Flur auf sandigem Grund befanden, kam es durch den Wind oft zur Entstehung von Sanddünen und Sandhügeln. Diese Erhebungen wurden nach der Ernte eingeebnet. Verf erörtert kurz, auf welche Art und Weise der Boden eingeebnet wurde, und mit welchen Werkzeugen die Arbeit ausgeführt wurde.

In den zwanziger Jahren unseres Jahrhunderts baute man auf den neuaufgeworfenen Äckern Mais und Hirse als erste Kultur an. Hirse war seit dem Mittelalter die erste Saat auf urbar gepflügten Böden. Mais war zur Kultivierung des Bodens deshalb gut geeignet, weil man Maisfelder regelmässig hacken muss und so Graő und Unkräuter leicht vertilgt werden. Die ausgeruhten Äcker gaben guten Ertrag, ohne daő man sie fünf bis sechs Jahre lang düngen muőte. Auf leichten Sandböden, die nur geringen Ertrag versprachen, wurde ein Wein angebaut, der den Sandboden gut verträgt.

Die Kultivierung der Puőta bei Szeged war die Leistung vieler tausend Bauern aus Szeged und Umgebung. Auf den neuen Feldern sind Höfe gebaut worden, und eine früher wüstenähnliche Landschaft hat sich innerhalb weniger Jahre zu blühendem Kulturland umgestaltet. Die landwirtschaftliche Produktion wuchs, Szegediner Bauern konnten sich verstärkt an der Nahrungsmittelversorgung Ungarns, und im besonderen der Stadt Szeged beteiligen. Durch die Kultivierung der Puőta nahm vor allem der Obst- und Weinanbau, die Geflügelzucht und die Schweinezucht an Umfang zu.